

Fliegauf Gergely

**A BÖRTÖN ÉS A KÁBÍTÓSZER
KAPCSOLATA:
EURÓPAI ÉS HAZAI
KRIMINOLÓGIAI
HELYZETELEMZÉS**

A doktori értekezés tézisei

Miskolc 2011

A kutatás célja

Dolgozatomban igyekeztem feltárni a börtön és a kábítószer-probléma közös elemeit. A *börtönjelenség* nem csupán a börtönépületet, a börtön szervezetét és a börtönre vonatkozó szabályokat jelenti, hanem az ezek köré szerveződő társadalmi jelenségeket és folyamatokat is. A börtönről kialakult képben benne van az is, ahogy a börtönt a sajtó ábrázolja, de az is, ahogy a börtönlakók és a börtönőrök *megélik* a börtön valóságát. A tudományos kutatások is már egyfajta börtönképpel rendelkeznek az előtt, hogy felállítanák a témával kapcsolatos kutatási koncepcióikat.

A kábítószer-probléma az illegitim kábítószer-fogyasztásból eredő problémahalmazt jelenti. A két jelenség közötti metszéspontban nyilvánvalóan a bűnelkövetés áll. A kutatás egyik alapvető célja az volt, hogy ábrázolja a börtönjelenség és a kábítószer-probléma közötti metszéspontokat.

A másik fontos cél az volt, hogy leírjuk a börtönbeli kábítószer-probléma valós természetét. Kérdésként fogalmaztuk meg, hogy vajon a börtönbeli kábítószer-probléma:

- a börtön belső struktúrájának folyománya,
- vagy a bűnözői életvitel egyik fontos szegmensének a börtönbe való áramlása?

Ennek jegyében számos nemzetközi jelentést, kutatást, szakmai útmutatót és döntést vettünk górcső alá, hogy lássuk, hogy van-e nemzetközi szinten elfogadott definíciója a börtönbeli kábítószer-problémának.

Megvizsgáltuk, hogy az egyes nemzetközi dokumentumok milyen fókuszon keresztül ábrázolják a problémát. Hogy ez teljesüljön, össze kellett hasonlítani a kábítószerügyi szervezetek börtönügyi vizsgálatait a börtönre fókuszáló szervezetek kábítószerügyi megállapításaival. Látható, hogy két eltérő látószögű és irányú ábrázolás közös pontjait kerestük és tártuk fel. A két vizsgálati halmaz metszetében kirajzolódik a börtönbeli kábítószer-probléma.

A saját fejlesztésű *börtöngépezet-modellt* használva a problémakört vizsgáló dokumentumok összehasonlítása volt a cél. Ennek keretében törekedtünk arra, hogy

rávilágítsunk a különböző dokumentumok vizsgálati fókuszai közötti eltérésekre, és ahol lehetett, a vizsgálat mélységére, átfogóságára is.

Fontos célomnak tekintettem továbbá a benzodiazepin-probléma leírását. Ez a hazai börtönöket sújtó markánsnak mondható nyugtatószer-probléma rendkívüli jelentőségű, és sajnos még nem kapott kellő publicitást, pedig párhuzamosan zajlik a külvilágban érzékelhető hasonló tendenciákkal. A dolgozatban egy svéd alap kutatás leírásán és elemzésén túl a hazai viszonyokat is igyekeztem felderíteni.

További lényegi célom a medikalizáció bemutatása volt. A börtönrendszerek világszerte paradigma-váltás előtt állnak, az egyik ilyen folyamat a fogvatartottak gyógykezelésének és gyógyszerrel való ellátásának térnyerése a biztonsági és a nevelési célkitűzésekkel szemben. Amennyiben ez szakszerű és tervezett módon zajlik, hasznos, a külvilág kihívásaihoz alkalmazkodó paradigma-váltásról beszélhetünk, de ha a káosz elvén működik, akkor börtönártalomról, ami leginkább a deviáns magatartásmintákhoz idomul. A magyar börtön belső nyelvén keresztül gazdagabb börtönképet nyerhetünk, mint a sajtó, vagy akár a hivatalos szervek által valósnak vélt ideális és optimális börtönkép sugallatából gondolhatnánk. Élesen szembesülünk a hivatalos börtönfelfogás és a felhasználói vélekedés közötti különbségekkel. A dolgozat harmadik részében ezt a feszültséget kívántam szemléltetni.

A kutatás módszerei

Jelen munka kiindulópontja a rendszerszemlélet, a fenomenológia és a kritikai kriminológia. Hipotetikus vizsgálódásunk fókusza az alábbiakat foglalja magába:

a kábítószer-problémával szembesülő fogvatartott életfelfogása, mentalitása, emberi jogai, precepciói, tapasztalatai, implikációi és közvetlen kommunikációi, valamint az ő vele kapcsolatban álló személyek percepciói és emberábrázolása.

A dolgozatban több helyen alkalmazzuk a dokumentumelemzés módszerét, melynek során vagy egyetlen hosszabb kiadványt elemzünk, vagy több dokumentumot mérünk össze. A tartalmi ismérveket a dokumentumokból visszaigazolhatóan gyűjtöttük össze,

például nem csupán a tartalomelemzésre szorítkoztunk, hanem elemeztük a dokumentumok szerkezetét, továbbá az adott szervezetek kialakulásának történetét és társadalmi háttérét is.

A dolgozat egyes alfejezeteit a börtöngépezet-modell elemeinek ábrázolása köti össze. A modell alkalmasnak bizonyult arra, hogy egyes nemzetkarakterológiai különbségeket állapítsunk meg, de a vizsgálatok megállapításainak átfogóságára is következtethettünk.

A dolgozat első fejezetében az Európa Tanács SPACE kérdőíveit elemeztük, majd a Kínzás elleni bizottság (CPT) tárggyal kapcsolatos jelentéseit és az Európai Drogmonitorozó Központ (EMCDDA) éves jelentéseit elemeztük a börtöngépezet-modell segítségével. A második fejezetben hasonló módszerrel elemeztük a Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) tárggyal kapcsolatos végzéseit, valamint a méltán sokat idézett Dåderman-kutatás eredményeit.

Az értekezés több esettanulmányt sorakoztat fel, amelyeket civil szervezetek (Drogprevenciós Alapítvány, VáltóSáv Alapítvány) munkatársai készítettek. Ezeket az esettanulmányokat a közreműködésemmel készítettek el, vagy kifejezetten az én kutatási eredményeim bővítése céljából adták át.

Természetesen egyes kvantitatív vizsgálatokat is ismertettünk és elemeztünk, mégis a dolgozat inkább kvalitatív elemzésen alapszik. A saját eredményeket kizárólag kvalitatív módszerrel elemeztük.

Ennek a következő elemeit vonultattuk fel:

Nemzetközi „sajátélmény”

A CPT-nél végzett munkám és pályázati úton nyert szakmai utaim tapasztalatait próbáltam összefoglalni. Egy-egy kéthetes látogatás során az adott ország börtönrendszerét természetesen nem lehet megismerni, azonban koncentrált kérdéseken

keresztül fel lehetett deríteni egyes kritikus pontokat, amelyek beleillettek a vizsgálódásom céljaiba.

A Rendőrtiszti Főiskola hallgatóinak esettanulmányai és vélekedései

A főiskolás hallgatók identitása kettős: egyrészt magukkal hozzák a tiszthelyettesi mentalitás főbb elemeit, másrészt már a képzés során kialakul bennük a vezetői és a tiszti pályakép. Ennek megfelelően a kábítószer-problémáról alkotott vélekedésük tanulmányozása gazdag eredménnyel szolgálhat a börtönőri állomány hozzáállásáról. A hallgatókkal fogalmazásokat írtattam, és az eredményt tartalomelemzéssel vizsgáltam meg.

Fogvatartotti fogalmazások és gondolatok

A fogvatartottak gondolatai olyan reprezentációk, amelyek az ő fejükben élő börtönképet adják vissza a kutató számára. Minden stratégia megalkotásának fontos eleme a rendszer alanyi vélekedéseinek összegyűjtése. Történhet ez kérdőívvel, pszichológiai vizsgálattal, de tartalomelemzéssel is. Az utóbbi módszert választottuk annak érdekében, hogy elkerüljük a szelf-reprezentációt, azaz az önámítást, és a vizsgált személyek a kutató irányába történő szerepalakítását. A drog ugyanis jelen van a börtönben, más kérdés, hogy azt ki hogyan interpretálja. Az elemzett fogalmazásokat egyrészt instruált főiskolai hallgatók, valamint magam gyűjtöttem.

Fogvatartottak rajzai

A rajz mint elemi, írás előtti önkifejezés nagyon fontos eleme lehet egy olyan közeg vélekedéseinek feltárásában, ahol az íráskészség átlag alatti. A kiválasztott fogvatartotti rajzok a kábítószeréről és a börtönről szólnak, részben Vass Zoltán módszereivel elemeztük őket, részben pedig a deviancia és a börtön hatásának szemszögéből. A rajzokat közvetlenül az intézetekből szereztük be.

Fogvatartottak által a börtönben készített falfirkák

A falfirkák valahol az írás és a fókuszálatlan rajzolás között állnak, néha azonban kifejezetten művészi alkotásnak tekinthetők. Fontos és lényegi eleme a falfirkáknak, hogy nem köntörfalaznak, igyekeznek leírni az észlelt valóságot. Természetesen itt is van önbemutató, de sokkal csekélyebb mértékű, mint a fogalmazásoknál.

Szakemberekkel készített interjúk elemzése

Nem kizárólag börtönőrök találkoznak fogvatartottakkal, hanem olyan személyek is, akik más intézményekben dolgoznak. Az ő klienseik és a börtönlakók gyakran azonosak. Fontos lehet olyan egykori börtönőrök véleményének meghallgatása is, akik már távoztak a szervezettől. Az interjúk módszere a szabad, de fókuszált beszélgetés volt.

Magyar börtönparancsnokok véleményei

A börtön-gépezet modell eleve azt sugallja, hogy a kábítószer-problémát menedzsment-orientált módon közelítjük meg. Ezért elkerülhetetlen volt a börtönök vezetőinek megkérdezése. Ehhez engedélyt kellett kérni az Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától, majd egy kérdőívet küldtünk meg az intézetek vezetőinek, amelyeket 50%-os arányban válaszoltak meg. A kérdőív négy kérdésből állt, melyek közül kettő európai irányelveket tartalmazott, egy a börtönbeli kábítószer-problémára, egy pedig a Rivotril-problémára koncentrált.

A tudományos eredmények összefoglalása

1. A börtön és a kábítószer egymástól elválaszthatatlan jelenségek bármely társadalomban. Rendre találkozunk azzal a ténnyel, hogy a kábítószer-fogyasztó a preferált magatartása miatt marginalizálódik, és a büntető igazságszolgáltatás látókörébe kerül. A csoportok szempontjából érzékelhető, hogy a családi kriminogén faktorok a leszármazottak kábítószer-fogyasztását serkentik, és ezek közül a börtönviseltség a legerősebb. A fiatalok csoportjainak szervező ereje a közös tevékenységben rejlik, ha

ennek a kábítószer kerül a középpontjába, a csoport egyre inkább deviáns lesz, az egyén szinte elveszti az identitását. Az életút tekintetében tehát a drog és a börtön – mint bűnözést kísérő és tápláló jelenségek – egymás mellett haladó, folyamatos kölcsönhatásban álló determinánsok. A drogra a társadalmak a gyógyítással reagálnak, a bűnözésre a börtönrel. Ez utóbbi négy szociális tényező is összekeveredik egymással a jogi definíciók dacára.

Észlelhető egyfajta szeriális váltakozás a két jelenség kapcsolatában: időben egymás után következnek, és ebben nem állja útjukat az egyén és a generációváltás sem, *cseberből vederbe*, ahogyan a magyar mondás szól. Szinte vakságnak tűnik e mögött nem felfedezni a társadalmi nyomást, hatalomgyakorlást, stigmatizációt vagy definíciót – bárhogynévezhetjük. Ezért nélkülözhetetlen a két szakma (a kábítószerügyi és a börtönügyi) egymáshoz való eszmei és gyakorlati közeledése és együttműködése. A nyomás dinamikus következménye a kábítószer-fogyasztó vagy a börtönviselt személy helyzetének romlása. A kirekesztett (exkluzált) emberek sorsa a büntető és nevelő törvényekből eredő bekebelezés (inklúzió) és a társadalmi marginalizáció (pl. a kábítószer-fogyasztó lecsúszása) között váltakozik. Ez utóbbi megállapítás következményi síkon természetesen a társadalom túlélését szolgálja, nem mindegy azonban, hogy a rendszernek hány ember a részese az összesség függvényében.

2. Az Európai Unió és az Európa Tanács számos egységes szabályt próbált alkotni a börtönbeli vagy a börtönrel kapcsolatos kábítószer-probléma kezelésére. A problémákat a kutatások eredményeivel (CEENDSP, SANCO, SPACE) is alátámasztották. A kábítószer-probléma ugyanakkor az egyik legkényesebb emberi jogi tényező a börtönökben. Nincs olyan börtönrendszer, amely kellően fel lenne készülve a kábítószer-probléma minden egyes vetületére. Léteznek emellett olyan jelenségek, amelyek rendszerszerűen, avagy gépezetként táplálják és gerjesztik a problémát. Az egyik ilyen mechanizmus a medikalizáció. A börtönbeli gyógykezelés „militarizálása” és az üzleti érdekeknek való megfeleltetése is medikalizáció. Egyes helyzetekben a fogvatartottak egy helyben tartását is gyógyszererezéssel érik el (*overmedication*). Nem kétséges, hogy a medikalizáció gyógyszerfüggőséget eredményez, és így hozzájárul az *intézeti körhöz*,

azaz ahhoz a jelenséghez, hogy a fogvatartott a börtönből szabadulva más intézmények kliense, kezeltje, ügyfele vagy üldözöttje, esetleg áldozata lesz. Az egészségügy semmilyen szinten nem keveredhetne össze az igazságszolgáltatással, vagy úgy is lehetne fogalmazni, hogy a két szegmens közötti bármilyen jellegű átfedés a demokrácia egyik negatív fokmérője. Tudomásul kell venni azonban, hogy totális demokrácia nem létezik. Bizonyos ellenerőkkel szemben nem lehet a jog eszközeivel fellépni, mert az *szélmalomharc*. A demokrácia egyik alapvető tulajdonsága, hogy teret enged a devianciának. Ha a súlyos büntetés axióma, nem pedig kérdés, akkor maga a szabad véleménynyilvánítás joga inog. Ugyanakkor a rendre is szükség van, és az a politika, amely erre az igényre nem válaszol, éppúgy szűk látókörű, mint a tekintélyelvű berendezkedés. Ebben a fogalmi együttesben a kábítószer-probléma speciális helyet foglal el: mindenképpen érvényesíti önmagát, ahogy a börtönártalmak is. A börtönjelenség és a kábítószer-probléma között szoros kapcsolat van, és ennek a viszonynak a minősége, hivatalos és informális tartalmi elemei, funkciói és hatékonysága a társadalmi kohézió fő komponenseit képezik, és ilyen szempontból az európaiság *láthatatlan mérföldköveinek* mondhatók.

3. A börtönbeli kábítószer-probléma természete nem egyenlő azzal a ténnyel, hogy a drogok jelen vannak és gondot okoznak a fegyintézetekben. Megállapíthatjuk, hogy a kábítószer az euroatlanti börtönvilágot újradefiniálta. Ennek az a következménye, hogy fel kell térképezni a börtön kábítószer-problémáját ahhoz, hogy a börtön maga érthetővé váljon. Ez minden fegyintézetre vonatkozik külön-külön, és egyértelműen a nemzeti börtönrendszerek sajátja is. Érdekes és figyelemre méltó, hogy a hasonló történelmi háttér egymásra emlékeztető jelenségeket generál (pl. droghasználat miatti HIV-fertőzöttség a balti államok börtöneiben). A kábítószer számos változást hozott a börtönrendszerben, amelyek nem csak az erőszakhoz, a bullyinghez, a tiltott kereskedelemhez, a behajtásokhoz és a kényszerítésekhez fűződnek. A börtönökben létre kellett hozni a kábítószerügyi prevenciós stratégiákat, ezek áthatották az egész börtön szervezetét. Közvetlenül a kábítószer-problémából eredően és szinte észrevétlenül változott meg a beszélők és a csomagok fogadásának rendje, és ezáltal a fogvatartottak

külvilággal való kapcsolattartási jogának értelmezése és érvényessége. A börtönök rendőrségi specialisták segítségét igényelték a drogok felderítésében, a szolgálati kutyákat nem csak kísérésre és őrzésre lehet ezután igénybe venni. Két gyökeres változás állt be a motozás terén is: egyre gyakrabban kell a testüregekre is kiterjedő személyi motozást vagy strip search-öt alkalmazni; továbbá az öröket is gyakrabban kell megmotozni. Ilyen szempontból a rabok és az örök között – a nyolcvanas évekhez képest – eltűnt az egyfajta intimitási határ, valamint a személyzet motozást végző tagjai és a megmotozott ör között gyakran hatósági jellegű viszony alakult ki. További lényegi elem börtönbeli izolációcsökkenés. A kábítószer-probléma bizalmi kérdéseket vet fel, ezért a börtönbe egyre több civil személy érkezik, akik a kábítószer-problémával a személyzetnél hatékonyabban tudják felvenni a harcot. Egy olyan *idegen test* jelent meg a börtönben, amelyet a börtön nem képes eliminálni, hanem magába kell építenie.

4. Az EU kábítószerügyi cselekvési tervében láttuk, hogy mennyire fontos *a börtönbeli ártalomcsökkentés*. Mivel ez a tényező is indikátor az EMCDDA-jelentések összeállításakor, fontos lenne hazánkban ezen a területen előrébb lépni.

5. Az EJEB-döntések nem csak arról tanúskodnak, hogy a börtönökben a kábítószer-probléma jelen van, hanem arról is, hogy a milyen *súlyos hibákat lehet elkövetni a börtönben az emberi méltóság ellen*. Az ilyen hibáknak anyagi és presztízsbeli következményei is vannak, de arra is felhívják a figyelmünket, hogy a börtönbeli kábítószer-problémát éber szemek vizsgálják, és hogy az ügyészégi és törvényességi munka korántsem hiábavaló.

6. A börtön megismerhető és felderíthető a jelentésekből és a tudományos összefoglalókból, azonban jelen dolgozat alapján úgy tűnik, hogy a közvetlenebb, a fogvatartottak nagyobb bevonásával alkotott kutatási eljárások nagyobb eredményeket hoznak, amennyiben az a célunk, hogy a drogproblémát áthatóan és átfogó módon vizsgáljuk a börtönben. Ennek az a tanulsága, hogy *a fogvatartottakat be kell vonni a kábítószer-probléma megoldásába*. Láttuk, hogy a falfirkák, a rajzok, a beszámolók, a parancsnoki vélemények és a hallgatók tanulmányai komplexebb képet tártak a szemünk elé, mint az egyéb kutatások.

Vigyázni kell a töményen pszichiátriai megközelítéssel (Dåderman-tanulmány), mert az csak a fogvatartottra vonatkozik, és nem veszi figyelembe a börtöngépezet-modell három másik elemét: a személyi állományt, a börtön épületét és a rezsimit.

Ugyanilyen redukcionista tünnek az EJEB-jelentések, amelyek leginkább az emberi jogokra koncentrálnak, de csak egy speciális szempontból, mert a jogi éretlemezés nem engedheti meg magának a filozofikusabb, átfogóbb nézőpontot. Az esetekben egyéni tragédiákról olvashatunk, de nem ismerjük meg kimerítően a börtönszemélyzet helyzetét. A rabok személyiségébe sem tekinthetünk bele olyan mélyen, mint a rajzok és a falfirkák elemzésénél.

A korábbi magyar kutatások és tudományos publikációk szinte teljes mértékben kihagyták a börtönt mint a kábítószer-problémával szembesülő személyek karrierjének egyik végpontját. *A drogokról szóló átfogó kutatásokból nem hiányozhat a börtön.*

A jelenkori magyar kutatások is inkább az alanyi drámákkal foglalkoznak, és nem adnak átfogó képet a rendszer problémáiról. Ezért érzik a büntetés-végrehajtásban dolgozó kollégák, hogy ezek a kutatások túlságosan fogvatartottpártiak, és nem képesek átlátni a börtön igazi gondjait. Egy fogdahelyiségben talált falfirka többet árulhat el a börtön valóságáról, mint a kérdőívezés és az interjúzás. Érdemes azt is megvizsgálni, hogy *milyen környezetben keletkezett ez a fogvatartotti nyilatkozat.*

Számomra úgy tünik, hogy a CPT-jelentések, illetve a saját kutatásaim nyújtottak átfogó képet a börtön és a drog együttes rendszeréről, s bizonyára elfogult ez az állítás, azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a kutatásaim során én kifejezetten erre a problémára koncentráltam a rendszerszemlélet jegyében. A CPT-jelentések pedig azért átfogóak, mert a viziteket szakértők végzik, akik nem csak a drogprobléma ügyében jártasak, hanem több évtizedes börtönszakértői tapasztalattal rendelkeznek. Szinte lehetetlen a börtön valóságát a naiv érdeklődők számára értehetővé tenni, és még nehezebb azokat a személyeket meggyőzni, akik nem törődnek a fogvatartottak sorsával. Úgy tünik, hogy a börtöngépezet-modell egy olyan rendszer, amely több-kevesebb hatékonysággal képes erre a feladatra.

7. Végző kérdésünk, hogy vajon mi okozhatja a börtönbeli kábítószer-problémát? Ezt a választ adhatjuk: a jelenségért három tényező felelős:

- a társadalmi kábítószer-probléma.
- a bűnözői magatartásminták importálhatósága (a börtön önmagában nem képes visszatartani a kábítószerinfluxot),
- a börtön rendkívül összetett belső struktúrája.

Az eredmények hasznosítási lehetőségei

A magyar börtönökben a *Rivotrillal* való visszaélés okozza a legnagyobb problémát. Ez ügyben azt javaslom, hogy a csomagok és a látogatók fogadásának, illetve a beszállítók bv. intézetén belüli közlekedésének szabályait az illetékes szervek vizsgálják felül (kínálatcsökkentés). Szükséges ugyanakkor, hogy a klonazepám- és benzodiazepin-származékok hatásairól, utóhatásairól és mellékhatásairól a fogvatartottak érthető nyelvi és kommunikációs formában tájékoztatva legyenek. Ebben civil szervezetek segítségét is lehetne kérni, és a civilek ezirányú munkáját a börtönökben hatékonyan támogatni (keresletcsökkentés, outreach). A súlyosan és orvosi eszközökkel kimutathatóan benzodiazepin-függő fogvatartottak számára más, lehetőleg nem gyógyszeres pszichoszociális eszközökkel támogatott alternatívákat kell felkínálni (kognitív szemlélet, ártalomcsökkentés). A Rivotril-visszaélést számos kutatás kimutatta, mégis lényegi elem lenne egy célzott, független és professzionális külső kutatás lebonyolítása, amelynek a fókuszában nem az illegális kábítószer, hanem a *prescribed* drogok állnának. Az eredmények segítenék a döntéshozók munkáját. A Rivotril sajnálatos módon a magyar börtönökben minden korábban részletezett szempontból *kitaposta az utat* egy esetleg sokkal komolyabb súlyú kábítószer-probléma (opioidhasználat megosztott túvel) számára. Meg kell ugyanakkor akadályozni, hogy a Rivotril-probléma elleni fellépés esetleg emberi jogi aggodalmakat vessen fel (monitoring, hatékonyságvizsgálat). Teljesen gyakorlati javaslatom a „Rivotril-nővér” (diplomás speciális szakápoló, kiemelt főelőadó) szolgálatba állítása: ez a testületi tag nem csak egészségügyi szerepet töltene be

(gyógyszerosztás), hanem közvetlen úton tartaná a kapcsolatot a civil szervezetekkel más jellegű kábítószer-probléma ügyében is.

A részletezett kvantitatív és kvalitatív vizsgálatok eredményei is azt sugallják, hogy a kábítószer-probléma elleni hatékony fellépés érdekében *a büntetés-végrehajtás egészségügyi szakszolgálatát függetlenné kellene tenni* mind jogszabályi, mind költségvetési értelemben. A fogvatartottak azért nem fordulnak az elvonási tüneteikkel az orvosokhoz, mert azok a büntetés-végrehajtás állományában vannak. Az orvosok maguk is kényelmetlen szerepkonfliktusban vannak, mert együtt látják el a személyzetet és a rabokat. A személyzet méltán érzi azt, hogy ez a helyzet megalázó. Az egészségügy függetlensége bizalmi ügy, és túlmutat az orvosi titoktartás kötelmén, bv. szervezeti mentalitásváltozás is kellene a hatékony munkavégzéshez. A CPT-sztenderd ajánlásai is kimondják, hogy az orvosi vizsgálat csak az őrszemélyzet jelenléte nélkül lehet hatékony. A fogvatartottak attól tartanak, hogy az egészségügyi személyzet kijátssza a titkaikat a személyi állomány többi tagjának, esetleg a biztonsági szakszolgálatnak. Teljesen érthető a függetlenség ellenzése is a jelenlegi helyzetben, ugyanis általánosan elmondható, hogy a börtönökben jobb az ellátás, mint kint. A változással a büntetés-végrehajtás egészségügyi helyzete feltehetőleg vesztené a színvonalából.

A büntetés-végrehajtási intézetekben felbukkanó kábítószeres problémája nem csupán a börtönökre tartozik, hanem az egész társadalomra. A kutatások eredményeit szélesebb körben aktív módon kellene publikálni, esetlegesen a témát a médiában hatékonyabban képviselni. A börtönök nyitottságának és társadalmi elfogadottságának a médiajelenlét az egyik kulcsa. A börtön egyik legnyomasztóbb problémáját nem titokban kellene tartani, hanem megfelelő hangnemben a közvéleménnyel meg kellene osztani. Ez természetesen nem jelenthetné a bv. dolgozók munkájának lenézését, hanem éppen ellenkezőleg: arra kellene felhívni a figyelmet, hogy a börtönőri munka mennyire összetett, és milyen nehéz. Ahogyan Karinthy Frigyes is fogalmaz az *Előszó* című versében: „*Nem mondhatom el senkinek, Elmondom hát mindenkinek.*” Az ilyen jellegű nyilatkozattétel

természetesen felelősségvállalással is jár: együtt kell működni más társadalmi szervezetekkel, és meg kell hallani a jogvédő szervezetek hangját is.

Ki kell bővíteni az általános vagy az egészségügyi befogadási eljárást egy sztenderdizált kábítószer-érintettséget mérő kérdőívvel, annak érdekében, hogy a börtönben legyen bejósolható a Rivotril-problémával való érintettség, és hogy csökkenjen a fertőző betegségek terjedésének esélye. A *befogadási eljárás* során a fogvatartottakat a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos ismereteikről is kellene kérdezni, és az eredménynek megfelelően fel lehetne világosítani őket.

Véleményem szerint *nem hatékony a magyar büntetés-végrehajtás vonatkozásában a külföldi példák kritika nélküli adaptálása*. Ez főleg a nyugat-európai példákra vonatkozik, ahol a börtönbeli kábítószer-probléma a magyartól éppen olyan mértékben különbözik, hogy az ott alkalmazott módszerek hazánkban fennakadás nélkül nem alkalmazhatók. Mindemellett a „nyugati” mentalitást a külső társadalom hatékony együttműködése hiányában sem lehet átültetni. Sokkal célravezetőbb a börtönnel kapcsolatban lévő civil szervezetek szakmai útjainak támogatása, míg a magyar börtönügyi szakértők „keleti” vagy ázsiai kiküldetése. Tapasztalatom szerint a civil szervezetek képviselői egyes börtön- és kábítószerügyi stratégiákkal jóval korábban tisztában voltak, mint a bv. vezető szakemberei, ezért őket is érdemes lenne bevonni a személyzet képzésébe.

Biztonsági és pedagógiai szempontból bármilyen intézkedés hatástalan és haszontalan, ha a fegyelemsértéseket nem követi érezhető szankció. A kábítószer-probléma felbukkanásával párhuzamosan, természetesen, jogszabályi változások liberalizálták a büntetés-végrehajtást: máshogy állunk a fogvatartottakhoz, mint a nyolcvanas évek végén, és ők is máshogyan hozzánk. A jogszabályok változásai az egyik napról a másikra következtek be, azonban a hétköznapi élet ezeket néha nem követte le, más helyeken pedig már túlhaladta. A börtönökben a túlzottan megengedő hozzáállás inkább

hanyagság, mintsem következetesség, és ez vonatkozik a biztonsági tevékenységre is. Ilyen szempontból *a drog a börtönben tiltott tárgy*, nem megtűrt jelenség.

A személyzet kiképzése, továbbképzése és szervezett eszmecseréje elkerülhetetlen elemei lennének a kábítószer-probléma visszaszorítására törekvő intézkedéscsomagnak. Véleményem szerint azonban nincs szükség olyan képzésekre, amelyek elsősorban a rendőrségi kábítószer-prevenációs munkára alapoznak. Ilyen például a kábítószer fajtáinak felismerése, vagy az elrejtési módok osztályozása. A gyakorlati tapasztalat azt mutatja ugyanis, hogy a „gyanús” dolgokat könnyűszerrel fel lehet ismerni, ha azokat már „előtalálják”, azonban felderítés nélkül nehéz felismerni a drogot.

A büntetés-végrehajtás, társadalmi intézmény révén, koncepciófüggő helyzetben van, ami azt jelenti, hogy folytonosan ki van téve annak a jelenségnek, hogy a vezető elit és a társadalom vélekedései a feladatával kapcsolatban változóban vannak. Egyre erősebb az *a társadalmi hang*, hogy a börtönök hatékonysága éppen a kábítószer-probléma miatt kérdéses, és ezen problémán változtatni kell. Ezt az igényt kellene meglovagolniuk a börtönöknek a kábítószerügyi pályázati tevékenységük során.

A büntetés-végrehajtási munkavégzés nem rutinfeladat, és nem is szabad azzá válnia. Kiemelkedően fontos kábítószerügyi témában *a statisztikai adatok és egyéb börtöninterpretációk utánkövetése* annak érdekében, hogy a személyi állomány fel legyen készítve abból a fogvatartotti állományból, amellyel dolgozik.

Fontos elkerülni a drogfogyasztókról és a börtönviseltekről kialakult *sztereotíp gondolkodást*. Tudomásul kell venni azonban, hogy a sztereotípiák csupán képzettársítás, nem pedig erkölcsi értékelés, mint az előítélet. Nagyon fontos a sztereotípiák, az előítéletek és a diszkrimináció szétválasztása. (Pl.: „félek a drogosoktól, mert fertőző betegségek vannak” = sztereotípiák; „a drogos rabok még inkább kijátsszák a börtönt, ezért nem kedvelem őket” = előítélet; „már megint berivózott az egész zárka, ezért megbüntettem

őket” = diszkrimináció.) Azt is fontos elemi szinten tudni, hogy a három jelenség egy gyökérrel rendelkezik: a sztereotípiákkal. Nagyon fontos ezért minden szinten felvenni a sztereotípiák elleni harcot az oktatás-képzés során is.

Tudomásul kell vennünk, hogy a börtön ellentmondásos közeg: a nevelési cél és az őrzés szabályai nagyon nehezen feleltethetők meg egymásnak. Ennek *az ellentmondásnak az egyik ütközőpontja a kábítószermentes részleg*. Nem lehet azonban a börtönt csak az ellentmondásosságán keresztül megérteni, mert mégis működik. A megértés kulcsa börtönártalmakban van, ugyanis ezek tartják össze a börtön rendszerének szövetét. Az ellenőrzés alóli kibúvás önvédelmi ösztön, hatékony alkalmazkodás, ezért olyan rendszert kellene kiépíteni, ahonnan nem érdemes „megszökni”, hiszen a börtönön belüli drogozás is egyfajta „szökés”. Nem csupán programokat kell szervezni a raboknak, hanem *motiválni is kellene őket*. Mindez rendkívül megerőltető feladat, és egy dolgozatban leírva okoskodás csupán: a szerző nagyon is tisztában van a szituáció nehézségével.